

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLET SALNÂMELERİNDE
ORDU VİLAYETİ (1925-1927)¹**

**ORDU PROVINCE IN THE YEARBOOKS OF THE TURKISH REPUBLIC
(1925-1927)**

**ОРДУИСКІЙ ВІЛАЕТ В ТУРЕЦКІХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ
ЕЖЕГОДНИКАХ
(1925-1927)**

Hadiye YILMAZ*

ÖZ

Bu çalışmada, “Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi” adıyla 1926,1927 ve 1928 yılında Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından Osmanlıca üç cilt yayınlanan Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmelerinde Ordu vilayetinin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yapısı hakkında yer alan tafsilatlı bilgilere yer verilmiştir. 1925-1927 yılları arasında Ordu'nun coğrafi yapısı, ziraai topraklar ve üretim, sanayi, ticaret, mülki âmir ve memurlar, umumi gelirler, nüfus, ormanlar, madenler, yollar, sıhhi durum, adli vakalar, okul ve cemiyetler ile gazeteler hakkında istatikî veriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ordu vilayeti, salnâme, ekonomi, sanayi, ticaret.

ABSTRACT

In this study, detailed information about the economic, political, social and cultural structure of Ordu province is presented via the yearbooks of the Turkish government published in Ottoman in three volumes under the title “*Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi*” (The Yearbook of the Turkish Republic) in the years 1926, 1927 and 1928, respectively, by *Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi* (Directorate of Public Publications). Statistical data are revealed between the years 1925 and 1927 about the geographical structure of Ordu, its agricultural terrain and production, industry, trade, administrative chiefs and civil servants, public income, population, forestry, mines, roads, medical services, judicial cases, schools, institutions, and the media.

Key words: Ordu province, yearbook, economy, industry, trade.

АННОТАЦИЯ

В статье раасматриваются государственные ежегодники Турецкой республики 1926, 1927 и 1928 годов. Они были изданы центральной типографией в трёх томах на османском. Указанные ежегодники содержат подробные сведения об экономическом, политическом, социальном и культурном положении Ордуиского вилайета. В них имеется статистика о географической структуры, земель сельскохозяйственного назначения и производства, промышленности, торговли, гражданской власти и

---

¹ DOI : 10.17498/kdeniz.9910

* Yrd. Doç. Dr. Giresun Üniversitesi Tarih Bölümü hadiyeyl@gmail.com

должностных лиц, государственного дохода, населения, лесов, полезных ископаемых, дорог, санитарно-гигиенических условий, судебных дел, школ, обществ и печатных органов вышеуказанного вилаета.

Ключевые слова: Ордуйский вилает, ежегодник, экономика, промышленность, торговля.

1. ORDU YERLEŞİM TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Doğu Karadeniz bölgesinde yer alan illerimizden biri olan Ordu, güneyde Sivas ve Tokat, kuzeyde Karadeniz, batıda Samsun ve doğuda Giresun ile sınırdır. Ordu'nun yerleşim tarihi paleolitik çağa (MÖ 15 bin) kadar uzanmaktadır. İlin bilinen en eski adı, Ksenophon'un *Anabasis* adlı eserinde geçen "Kotyora"dır (Ksenophon, 1944: 224). Bu adın da Grekçe "Dağ eteği" anlamına geldiği kaydedilmiştir. Bilge Umar, Kotyora adının Helence "yüce" kelimesinden türetilmiş olduğunu kaydetmektedir (Umar, 1993: 472). Ne var ki yapılan son araştırmalarda Kotyora adının Türkçe "Kut (Gut) yöresi", bölgenin en eski sakinlerinden birinin de Kutlar olduğu tespit edilmiştir. Kutlar'ın ise MÖ 2500'lerde Hazar Gölü çevresinden batıya doğru göçmüş Türkçe konuşan bir kavim olduğu hakkında mutabakata varılmıştır (Demir, 2007: 180-181; Bijişkyan, 1969: 47).

Tarihi çağlarla birlikte, Hititlerin Anadolu'ya hâkim olduğu dönemde Ordu'nun bilinen en eski sâkinleri Kaşkalar olmuştur (Pehlivan, 1991: 8-9). Kaşka toprakları, Sinop'un batısı ile Çorum, Samsun, Ordu, Giresun arasındaki sahil boyu ile Tosya, Merzifon, Amasya, Tokat, Niksar, Koyul Hisar ve Şebinkarahisar'ın iç bölgelerini kapsamaktadır (Özgül, 2011: 98-99; Yüksel, 2004: 366). MÖ 2000'lerde bölgede varlık göstermiş Kaşkaların menşei hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte İran'da yaşayan Kaşkay Türkleri ile ilişkilendirilerek Türk oldukları iddia edilmektedir (Memiş, 1990: 110). Bölgenin antik çağdaki hâkimleri arasında ise öncelikle Kimmerler ve İskitler görülmektedir (Tarhan, 1983: 109-110). İskitler, mücadele içinde oldukları Kimmerlerin ardından Doğu Karadeniz'e gelmişler ve Kimmerler'in bölge hâkimiyetine son vermişlerdir (Durmuş, 2008: 199). MÖ 400'lerde Sinop'tan Trabzon'a kadar olan bölgede İskitler hâkimiyet kurmuştur (Kırzioğlu, 1986: 915-916). Asurlular'ın zayıflamasından sonra MÖ 7. Yüzyılda Doğu Karadeniz'e hâkim olan Med'lerin de bölgede varlığı uzun sürmemiştir. MÖ 7. Yüzyılda Grekler ile Anadolu'nun Ege kıyılarında yaşayan Miletoslular, ekonomik ve siyasi nedenlerle yeni yerler aramaya koyulmuşlar, tarım ve hayvancılık açısından bereketli, ticaret için oldukça elverişli bir pazar durumunda olan Karadeniz'e yönelerek burada yeni ticaret limanları kurmuşlardır. Miletosluların Doğu Karadeniz'de kurduğu ilk koloni Sinop kolonisidir. Sinop kolonisinin tüccarları daha sonra Samsun, Ordu, Giresun ve Trabzon gibi yeni koloniler kurmuştur. MÖ 6. Yüzyılda Perslilerin ve Kartacalıların engellemeleri neticesinde kolonizasyon dönemi sona ermiştir. MÖ 431'de Ordu yöresinin yerli halkları arasında Mossinoikler, Khalibler ve Çarşamba-Ordu arasında yerleşmiş Tibarenler bulunmaktadır (Çebi, 1973: 28; Demir, 2005: 19).

MÖ 281'de (ya da MÖ 266) bölgede Pontus Krallığı kurulmuş ancak MÖ 63'te Roma'nın Doğu hâkimiyetini ele geçirmesiyle krallık sona ermiştir (Tezcan, 2007: 83-84). 395 yılında Roma'nın Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmasından sonra da bölge Bizans egemenliği altına girmiştir. 8. Yüzyılda artan Müslüman akınları neticesinde bu dönem bölge, kısa aralıklarla Emeviler ve Bizanslılar arasında el değiştirmiştir. Anadolu ve Karadeniz Bölgesi Bizans, Sasani, Selçuklu ve Arap mücadelelerine sahne olmuştur. Türkler 10. Yüzyıldan itibaren bölgede hâkimiyet kurarak yerleşmeye başlamış, 1048'de

Tuğrul Bey'in üvey kardeşi İbrahim Yınal Trabzon hinterlandına kadar ulaşmıştır. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra ise Türkler, kitleler halinde Anadolu'ya gelmeye başlamış, Çoruh'tan itibaren Karadeniz sahilinin fethine girişerek 1080'de Batı Karadeniz'e ulaşmışlardır (Telliöğlü, 2005: 5; Kırpık, 2009: 95). 1080'de Danişmentliler Samsun'u fethetmiş daha sonra Çoruh havzasından ilerleyerek Trabzon dahil tüm Doğu Karadeniz'de hâkimiyet kurmuştur. Osman Turan bölgenin 12. yy. da "Canik" adıyla anıldığını belirtmektedir (Turan, 1993: 513). 1277'de de Sinop çevresinde yaşayan Çepni Türkmenleri Ordu dahil Samsun'dan Giresun'a kadar uzanan bölgeye yerleşmişlerdir (Piyadeoğlu, 2009: 89-90).

11. Yüzyıldan itibaren hızlı bir şekilde süren Türkleşme faaliyeti sırasında Hacı Emiroğlu Süleyman Bey 1380'de Ordu'yu fethetmiş ve beylik ilk kez 1398'de Osmanlı'ya tabi hale gelmiştir (Demir, 2005: 830; Keskin, 1996: 52-53). Daha sonra 1413'te bölge Çelebi Mehmet tarafından fethedilmiştir (Çebi, 1973: 30). Bahaeddin Yediyıldız, "ordulanmak/başşehir edinmek" anlamına gelen Ordu adının Türklerin bölgeye geldikleri 14. yy. dan itibaren kullanılmaya başlandığını ve bu adın ilk kez Hacı Emiroğulları tarafından kullanıldığını kaydetmektedir (Yediyıldız, 2000: 74). Ögel ise Ordu adının Türk kağanının oturduğu yer anlamında kullanıldığını belirtmektedir (Ögel, 2000: 261).

Trabzon'un 1461'de fethinden sonra 1473'te Bayburt ve Şarkî Karahisar, 1481'de Torul fethedilerek bölgede Osmanlı siyasi birliği sağlanmıştır (Telliöğlü, 2007: 661). Osmanlılar başlangıçta Hacı Emiroğulları'nın idari teşkilatlanmasını esasen sürdürmüş, Fatih Sultan Mehmet döneminde Ordu üç kazaya bölünmüş ve Osmanlı hâkimiyeti altında resmi ad olarak Vilayet-i Canik-i Bayramlı me'a İskefsir ve Milas'ı almıştır (Yediyıldız, 1985: 44, 62). İlk olarak Şarkî Karahisar livasına bağlanan Ordu, 1831'den sonra da Trabzon eyaletine dahil olmuştur. 1860'larda Giresun kazasıyla birlikte Ordu'nun 7 kazası vardır. 1890'da Ordu'nun beş nahiyesi Perşembe, Bolaman, Ulubey, Hapsemana ve Aybastı'tır ve 309 köyü bulunmaktadır (Telliöğlü, 1998: 95) 1920 yılına kadar bir kaza merkezi olarak Trabzon'a bağlı kalan şehir, 1920 yılında çıkarılan bir kanunla sınırlarına Ünye ve Fatsa kazaları da dahil edilerek müstakil sancak haline getirilmiştir. 1923 yılında ise vilayet statüsüne ulaşmıştır (Yediyıldız, 2007: 367-370).

2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLET SALNÂMELERİNDE ORDU

Bir yıl içinde yaşanan ekonomik, sosyal, bilimsel vb. olayların istatistikî veriler içeren dökümünü de sunan bilgilendirici metinler olan salnâmeler² Farsça "sal/yıl" ve "name/yazılı metin" kelimelerinden türetilmiştir (Aydın, 2009: 51). Osmanlı'da salnâmeler resmî ve özel salnâmeler olmak üzere iki türde, resmi salnâmeler ise devlet, nezaret ve vilayet salnâmeleri olmak üzere üç grupta yayınlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin ilk salnâmesi, 1847'de Mustafa Reşit Paşa'nın başlatmış olduğu çalışma neticesinde Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanmıştır. Nezaret salnâmeleri ise düzenli olmamakla birlikte 1865-1908 tarihleri arasında 50 adet yayınlanmıştır (Duman, 2000: 3). Başlıca nezaret salnâmeleri Harbiye, Bahriye, Hariciye, İlmiye, Maarif Nezaretleri tarafından hazırlanmıştır. Vilayet salnâmeleri ilki 1866'da olmak üzere Saraybosna'da yayınlanmış, daha sonra Halep, Konya, Suriye ve Tuna vilayet salnâmeleri çıkarılmıştır. İkinci tür salnâmeler olan Özel Salnâmelerin ilki ise 1871'de Paris'te Ali Suavi tarafından çıkarılmıştır. Ebuzziya Tevfik tarafından çıkarılan özel salnâmeler ise oldukça ilgi çekmiştir (Sütçü, 2004: 85).

² Ya da "yıllık", "nevsal". Fr. "annuel", İng. "yearbook".

Devlet salnâmeleri, ilkinin çıktığı 1847 tarihinden sonra 1848 ve 1849 yıllarında yayınına devam etmiştir. Ne var ki daha sonraları kesintisiz her yıl yayınlanamamış ve 1888 yılından itibaren düzenli olarak Sicil-i Ahval Komisyonu tarafından hazırlanmıştır. 1878 yılına kadar yaklaşık 100 küçük sayfa hacminde olan salnâmeler, bu tarihten sonra 800-900 sayfaya ulaşmıştır. 1847'den 1918'e kadar toplam 68 salnâme çıkarılmış, devlet salnâmelerinin sonuncusu 1918'de yayınlanmıştır (Aydın, 2009: 54). Devlet salnâmelerinin yayınına erken Cumhuriyet döneminde de devam edilmiş ve "Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi" adıyla Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından 1926 yılında 1925-1926, 1927 yılında 1927 ve 1928'de 1927-1928 salnâmeleri olmak üzere Osmanlıca üç devlet salnâmesi yayınlanmıştır (Duman, 2000: 35).

Cumhuriyet döneminde vilayet haline getirilmiş olan Ordu hakkında Osmanlı döneminde olduğu gibi bu dönemin salnâmelerinde de ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yapı hakkında tafsilatlı bilgilere ulaşmak mümkün olabilmıştır.

2.1. 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi'nde Ordu

Sâlnameye göre 1925 yılında Ordu vilayetinin yüzölçümü 4677 kilometre karesi merkez kaza, 2037 kilometre karesi Ünye ve 470 kilometre karesi Fatsa kazasına ait olmak üzere toplam 7184 kilometre karedir³. Ordu vilayeti, merkez kazasına bağlı Perşembe, Bolaman, Ulubey, Hapsamana, Aybastı nahiyeleri ile Ünye ve Fatsa kazalarından ve Ünye'ye bağlı Karakuş nahiyesinden oluşmaktadır. Perşembe, Bolaman nahiyeleriyle her üç kaza merkezi sahilde ve diğer yerleşimler iç kesimdedir. 1871'de 60.006 olan nüfus 1914'te 142.275'e (Ortaylı, 2000: 123) ve 1925 yılında 201.266'ya ulaşmıştır⁴. Kilometre kareye 29 nüfus düşen Ordu, 1925 yılı itibariyle nüfus yoğunluğu itibariyle İstanbul'dan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin en yoğun ikinci vilayeti durumundadır.

Vilayetin iç kesimi, azami 3000 metre irtifaa sahip olup orman ve yaylalardan oluşmaktadır. Sahil kısmında yer alan vadilerin göl ve bataklık civarlarında 1925 yılında sıtma ve frengi hastalığına sık olarak rastlandığı belirtilmiştir. Ayrıca salnâmede hastalıklarla mücadelenin sağlık teşkilatı tarafından sürdürülmekte olduğu ve memnurluk verici başarılar elde edildiği kaydedilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi [TCDS] 1925-1926, 1926: 376).

2.1.1. Tarım Ürünleri, İthalat ve İhracat

1925 yılı itibariyle vilayetin dağların alçaldığı onda sekizlik bölümünde fındık mahsulâtı önemli bir yer tutmaktadır. Bir yıl içinde vilayet dâhilinde 670.000 dönüm arazide ziraat yapılmıştır. Ziraat arazisi vilayetin toplam yüzölçümünün onda birini teşkil etmektedir⁵. Ziraat arazisinden yıl sonunda 50 milyon kilo buğday, 36 milyon kilo arpa, 21 milyon kilo mahlut, 2 milyon kilo çavdar, 9 milyon 200 bin kilo burçak, 5 milyon kilo susam, 275 bin kilo pamuk, 7 milyon kilo mısır, 900 bin kilo nohut, fasulye ve pirinç elde edilmiştir. Bu ürünler içinden 500 bin kilo buğday, 160 bin kilo susam, 10 bin kilo fasulye, 300 bin kilo arpa, 30 bin kilo pirinç ve 120 bin kilo mısır ihraç edilmiştir.

1925 yılında Ordu kasabasından 150.000 kantar⁶ (bir kantar elli okkadır) fındık, merkeze bağlı mahallerden 80.000 kantar⁷ fındık ve 7.000.000 kıyye (1 kıyye yaklaşık 1,3

³ Bugün yüzölçümü 5.952 kilometre karedir (TÜİK İstatistiklerle Türkiye, 2015: 10).

⁴ 2015 yılı nüfusu 724.268'dir (TÜİK İstatistiklerle Türkiye, 2015: 19).

⁵ 1 dönüm 0, 001 kilometre karedir.

⁶ 1 kantar 56,5 kg. dir. 150.000 kantar yaklaşık 2.656 kg. yani 2 ton 656 kg.

⁷ 1 ton 415 kg.

kg) kuru fasulye ihraç edilmiştir. Bunlardan başka 2 milyon kıyye mısır, 30 bin sandık yumurta, 200 bin kıyye yün, 20 bin sandık elma, 100 bin kilo kendir, 50 bin kilo kendir tohumu, 100 bin kıyye tütün ihraç olunmuştur.

Vilayetten önemli miktarda hayvansal sadeyağ, ceviz, az miktarda bal, balmumu, deri ve Ünye'den pirinç ihracatı yapılmaktadır. İhracatın büyük kısmı İstanbul'a ve bir kısmı Marsilya vesair yerlere yapılmaktadır. İthalatın büyük kısmı ise manifatura, kantarya, tuhafiye ve züccaciye eşyasından oluşmaktadır (TCDS, 1926: 376).

2.1.2. Fabrikalar ve Şirketler

1925 yılı itibariyle merkez vilayette motorlu 4 adet fındık fabrikası mevcut olup her biri günlük 10 bin kg. kabuklu fındığı içe dönüştürmektedir. Yine motorla çalışan bir adet bakır fabrikasında senede iki bin kilo kadar bakır kap vs. imal edilmektedir ve merkez vilayette bir de çember fabrikası bulunmaktadır (TCDS, 1926: 377). Ordu'da Osmanlı döneminde devlet tarafından açılmış hiç fabrika bulunmamaktadır. Bu dönem yerli ve yabancı sermayedarlar tarafından kurulmuş üç-dört işçi çalıştıran iki fındık fabrikası vardır (Çebi, 2000: 168).

Ordu'da 60 milyon İtalyan lireti sermayeli Levant Maria Insurance şirketi, Loyd International Anonim Sigorta Şirketi, Loyd Sigorta Şirketi, İstanbul Umum Sigorta Şirketi ve 1 milyon 500 bin frank sermayeli Bulgaria Hark Şirketi, 130 milyon altın mark sermayeli Viktoria de Berlin Umum Sigorta Şirketi, 100 bin Türk lira sermayeli İtimad-ı Milli Anonim Türk Sigorta Şirketi bulunmaktadır (TCDS, 1926: 377). Osmanlı döneminde 1873'te Ordu'da dört yabancı şirket acentesi bulunmaktadır. Bu yası 1904 yılında 6'ya çıkmıştır (Çebi, 2003: 74).

Ordu vilayetinin 1925 yılı genel gelirleri toplamı ise 1.123.789 liradır (TCDS, 1926: 377).

2.1.3. Adli Suçlar

1925 yılı salnâmesine göre Ordu vilayetinde bir yıl içinde 471 yaralama olayı gerçekleşmiş ve 468 kişi mahkum edilmiştir.

2.1.4. Okul ve Öğrenci Sayısı

Vilayet dâhilinde 85 resmi okul bulunmaktadır. Bunların 73'ü erkek, 6'sı kız ilkokulu ve 3'ü anaokuldur. Ayrıca bir ortaokul, bir lise ve bir kız muallim mektebi bulunmaktadır. Toplam öğrenci mevcudu ise 4088'dir (TCDS, 1926: 377). Osmanlı Devleti'nin son döneminde Ordu'da rüştiye sayısı 4 iken 1925'te bire düşmüş ancak 1903'te 51 olan toplam öğrenci sayısı 1925'te oldukça artmıştır. Ordu'da ilk idadi ise 1913 yılında açılmıştır (Çebi, 2000: 369).

2.1.5. Mülki amirler

Ordu vilayetinin Ünye ve Fatsa kazalarında 1925 yılında memurluk hizmetinde bulunan isimlerin dağılımı şöyledir:

Tablo 1- 1925 yılında Ünye ve Fatsa Kazaları Memurları ve Görev Alanları

Ünye Kazası	
Kaymakam	Cevad Bey
Mal müdürü	Hasan Tahsin Bey
Müftü	İsmail Resmi Efendi

Asli mahkeme reisi	Mustafa Vehbi Bey
Asli mahkeme savcısı	Mustafa Sabri Bey
Asli mahkeme azası	Ali Saib Bey
Asli mahkeme azası	Mehmed Tahir Bey
Asli mahkeme azası mülazımı	İsmail Hakkı Bey
Sorgu hakimi	Rahmi Efendi
Fatsa Kazası	
Kaymakam	Sahib Bey
Mal müdürü	Ali Rıza Bey
Müftü	Mehmed Said Efendi
Asli mahkeme reisi	Ragıp Bey
Asli mahkeme savcısı	Fahri Bey
Asli mahkeme azası	Mehmed Celal Bey
Asli mahkeme azası	Ömer Lütfü Bey
Sorgu hakimi	Cemal Efendi
Posta ve telgraf müdürü	Ali Şemsi Bey

Ordu vilayetinde 1925 yılında görev yapmış memurlar ve memuriyet alanları ise şöyledir (TCDS, 1926: 378):

Tablo 2-1925 Yılında Ordu Vilayeti'nde Görevli Mülki Amirler ve Görev Alanları

Memuriyet	İsmi
Vali	Hüsnü Bey
Defterdar	Feyzi Bey
Tahrirat müdürü	Rüstem Fehmi Bey
Müftü	Ali Sabri Efendi
Asli mahkeme reisi	Mustafa Vasfi Bey
Hukuk mahkemesi reisi	Mehmed Fahri Bey
Cinayet mahkemesi savcısı	Murad Hulusi Bey
Asli mahkeme savcısı	Abdulkadir Bey
Asli mahkeme azası	Hüseyin Avni Bey

Asli mahkeme azası	Eşref Bey
Asli mahkeme azası	Hulusi Bey
Asli mahkeme azası	Vehbi Bey
Asli mahkeme azası mülazımı	Cemal Bey
Asli mahkeme azası mülazımı	Safvet Bey
Asli mahkeme azası mülazımı	Abdullah Vehbi Bey
Sorgu hakimi	Ahmed Hamdi Bey
Jandarma kumandanı binbaşı	Mustafa Zihni Bey
Maarif müdürü	Rıfkı Bey
Sıhhiye müdürü vekili	İbrahim Bey
Özel muhasebe müdürü	Süleyman Bey
Nüfus müdürü	Mahmud Rasuhi Bey
Tapu müdürü	Ali Said Bey
Posta ve telgraf müdürü	Temel Bey
Düyun-ı Umumiye müdürü	Ömer Lütfü Bey
Başmühendis	Nuri Bey
Muhasebe yazıcısı	Mehmed Lütfü Bey
Varidat yazıcısı	Ömer Lütfü Bey
Belediye reisi	Yusuf Sırrı Bey

2.2. 1926-1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi'nde Ordu

1926 yılının salnâmesinde Ordu vilayetinin sınırları “kuzeyde Karadeniz, güneyde Karahisar-ı Şarki vilayetinin Mesudiye, Tokat vilayetinin Reşadiye, Niksar, Erbaa kazalarıyla doğuda Giresun vilayeti, batıda Canik vilayetinin Terme kazası” şeklinde ifade edilmektedir. Yüzölçümü, 1925 yılı salnâmesinde olduğu gibi 7.184 kilometre kare olarak kaydedilmiştir. Bir yıl önceki salnâmeden farklı olarak 1926 yılı bilgileri içerisinde vilayetin Hapsamana mıntıkası ve Kara Göl tepelerinin volkanik oldukları ve birçok sönmüş yanardağ kraterlerine rastlanabileceği; henüz özelliklerinin tam olarak ortaya çıkarılmamış ve içeriğinde mühim miktarda karbonat mevcut olduğu anlaşılmış halkın Çermük adıyla andığı bir maden suyu bulunduğu ve Giresun sınırından itibaren irili ufaklı bir silsile halinde uzanan tepelerin aralarında Turna, Milet, Cırlı, Akça Ova, Bolaman, İlkıcı ırmaqları bulunduğu kaydedilmektedir (TCDS, 1927: 574).

1926 yılı salnâmesine göre Ordu vilayeti, merkez kaza ile Ünye, Fatsa kazalarından ve merkez kazaya bağlı Perşembe, Ulubey, Hapsamana, Eynacı, Bolaman nahiyeleriyle Ünye kazasına bağlı Karakuş nahiyesinden ibarettir. Köy sayısı 457'dir ve 23 de mahallesi bulunmaktadır (TCDS, 1927: 574).

2.2.1. Nüfus

1925 yılında nüfus 201.266 iken 1926 yılında Ordu vilayetinin kadın ve erkek olmak üzere genel nüfusu 206.733'tür. 1926 yılı içinde Ordu merkez kazasında 2.605 doğum, 2.543 ölüm; 1.345 nikah, 44 boşanma; Ünye kazasında 1.922 doğum, 692 ölüm, 298 nikah,

11 boşanma; Fatsa kazasında 2.101 doğum, 2.604 ölüm, 915 nikah ve 89 boşanma vakası gerçekleşmiştir (TCDS, 1927: 574).

2.2.2. Tarihçe

1926 yılı salnâmesinde Ordu'nun tarihi geçmişine önemli bir bölüm ayrılmıştır. Salnâmeye göre Ordu, Ksenophon'un rivayetine göre MÖ 1500 tarihinden itibaren çeşitli defalar pek çok milletin istilasına maruz kalmıştır. Bunun nedeni stratejik açıdan önemli bir konuma sahip güvenli bir liman şehri konumuyla verimli bir araziye sahip olmasıdır.

Bölgenin adı "Kutiyor" ve civarında ilk bulunan millet Turan kavimlerinden Kumanlardır. Bağımsız bir devlet olan Kumanlar ve komşuları Asuriler ve Lukusirililer yani Beyaz Suriyeliler tarafından istilaya uğramış ve sonunda Kral Sargun (Sarugin) zamanda (MÖ 722-727) Asurilere yenilerek tabiyetleri altına girmişlerdir. Asurilerin Medlerle mücadeleleri zamanında Kutiyor bölgesinde idare zaafı ortaya çıkmış ve batıda ikamet eden Lukusirililer bunu fırsat bilerek Kutiyor'u istila etmişlerdir. Bir müddet sonra Lukusirililerin Mısırlıların tabiyetine girmeye mecbur kalmasıyla Kutiyor da Mısırlıların hâkimiyeti altına girmiştir. Buralarda Mısır hâkimiyeti devam etmekte iken bir aralık Senîler hücum etmiş ve Kutiyor'u zaptederek 1500 sene kadar ellerinde bulundurmuşlarsa da, daha sonra Asuriler Senîleri mağlup etmişlerdir (TCDS, 1927: 575).

Kutiyor nihayet Medlere geçmiştir. Deniz ticaretini genişletmek amacıyla doğuda Fenikelilerin de bu sıralarda Karadeniz sahillerinde hâkimiyet kurmaya başladıkları görülmektedir. Medler bu bölgeye hâkim iken Senîler tekrar gelerek Kutiyor'u zaptetmişler ve 28 sene idareleri altında tutmuşlardır. Nihayet "Ki İhsar (?)" tarafından bölgeden kesin olarak kovulmuşlardır. Ksenophon on binlerce ordusuyla Kutiyor'dan gemilere binerek Araklı'ya gittiğinde buranın ahalisini "Kartasya"yı iskan için getirdiklerinden kasaba her türlü önemini kaybederek köy halinde kalmıştır.

Bugün merkez vilayete tâbi Ulubey nahiyesinin "Kumanlar" adlı bir köyü mevcuttur ki, bu ismin Kuman kavminden kaldığı kuvvetle muhtemeldir. Mevcut eserlerde Kumanların etrafı üç sıra tuğladan inşa edilmiş "Kumasa" adlı şehirlerde ikâmet ettikleri ve aynı dönemde yaşamış halklara göre bir hayli ileri bir millet oldukları söylenmektedir. Vilayetin bazı köylerinde rastlanılan tuğla harabeler, gerçekten "Kumasa" adlı şehirlerin inşaa tarzına benzemektedir. Bu sıralarda Kutiyor ve çevresi Kapadokyalıların hâkimiyeti altında bulunmaktadır. Bunların zamanında şehir Kapadokyalıların Lukusivi prensleri tarafından idare edilmiştir. Bu tarihlerde Esmerdis'i imha eden Kiratidat Anadolu içlerinde bir müddet kaldıktan sonra Kutiyor ve çevresini zaptederek "Pont" adlı bir devlet kurmuştur. Fakat Kiratidat bu bağımsız devleti iyi idare edemediklerinden, İran'ı zapt ve istila eden Büyük İskender'in tabiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. İskender'den sonra Kutiyor'un batısı Balahir'e doğusu Romalıların intikal etmiş ve Selçuk Türklerinin Anadolu'yu istilalarına kadar doğusu Romalıların idaresinde kalmıştır. Malazgirt Muharebesi'nden sonra Anadolu'ya akın eden Türkler bir aralık Kutiyor'u zapt ve bir müddet idare etmişlerse de hâkimiyetlerini sürdürmeyi başaramamışlar ve Kutiyor nihayet Sinopların idaresi altına girmiştir. Kutiyor, 1204 yılında Komnen hanedanı tarafından kurulan Trabzon İmparatorluğu'na katılmış ve 1462'de Osmanlı Devleti hükümdarlarından "Fatih adıyla" anılan II. Mehmet tarafından fethedilerek anavata katılmıştır. Osmanlılar zamanında Ordu'nun uzun müddet nasıl idare olunduğu, ne türlü idari bir teşkilata sahip olduğu anlaşılmamıştır. 1805 (1220) tarihinde "Bayram eli" adıyla Karahisar-ı Şarkî sancağına bağlı bulunduğunu görüyoruz (TCDS, 1927: 575).

Yine bu tarihte Karahisar-ı Şarkî'den ayrılmak suretiyle doğuda Giresun'un Batlama deresi, batıda Bolaman ırmağı, güneyde Mesudiye kazasıyla sınır Bolaman, Aybastı, Haymana, Ulubey, Derbend-i kebir (Perşembe), Piraziz (Abdal), Ayköy (Bulancak), Ebulced adlı sekiz kazadan müteşekkil ve merkezi "Eski Pazar" olmak üzere "Pûm Buhak"⁸ sancağı adıyla bir liva teşkil edilmiştir. 1816 (1230) senesine doğru bu sancak Bucak, Karmude (?), Ebulced namıyla üç nahiyeye dönüştürülmüş, Giresun kazasına katılmış ancak 1860 (1277) tarihinde Giresun'dan ayrılarak "Bolaman, Perşembe, Ulubey, Aybastı, Haymana" nahiyelerinden kurulu Pûm Ordu⁹ kazası adıyla Trabzon vilayetine verilmiştir. 1866-1283 tarihine kadar merkez kasaba fırtınalı havalarda kayıkların ve yolcuların sığınabileceği bir kayıkçı iskelesinden ibaretken daha sonra bu kazaya Trabzon vilayeti dahilinden, Görele, Vakfikebir, Rize ve Mesudiye'den birçok halk gelip yerleşerek önemi artmaya başlamıştır. 1873 (1290) senesi sonuna doğru meydana gelen yangında Ordu kasabası tamamen yanmış, çarşı ve muhalat-ı plan dairesinde geniş caddelere taksim edilmek suretiyle müceddeden inşa edilmiştir (TCDS, 1927: 576).

2.2.3. Ziraat ve Hayvancılık

1926 yılında Ordu vilayetinin fırdıktan sonra başlıca tarım ürünleri sırasıyla mısır, fasulye, arpa ve buğdaydır. Bu ürünler en çok merkez kazada yetiştirilmektedir. Ordu'da üretilen adı geçen ürünlerin toplam üretim miktarlarının yaklaşık onda biri vilayetin ihtiyacını karşılamakta, onda dokuzu vilayet dışına pazarlanmaktadır.

Ordu vilayetinin 1926 yılı zirai arazisi, ziraat miktarı ve toplam ürün miktarıyla ihracaat verileri şöyledir (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi 1926-1927, 1927: 577-578).

Tablo 3- Ordu Merkez, Ünye ve Fatsa Kazaları Zirai Arazisi ve Toplam Mahsulat (dönüm/kg)

Merkez Kazası

Adı	Vilayetin ihtiyacı (kg)	Arazi (dönüm)	Ekilmeyen, orman, yayla ve bataklık (dönüm)	Ekili arazi (dönüm)	Ekili arazi (dönüm)	İhracat (kg)	Toplam mahsul (kg)
Mısır	2,300,000	4,256,666	2,986,666	1,270,000	972,000	25,160,000	27,160,000
Fasulye	350,000	-	-	-	18,000	3,150,000	3,500,000
Arpa	200,000	-	-	-	12,000	100,000	300,000
Buğday	200,000	-	-	-	8,000	50,000	25,000
Mahlut	150,000	-	-	-	3,800		150,000
Patates	200,000	-	-	-	3,400	320,000	520,000
Kenevir	20,000	-	-	-	2,500	150,000	170,000
Tütün	-	-	-	-	300	21,000	21,000
Fındık	-	-	-	-	250,000	6,000,000	6,000,000
Yekun	-	-	-	-	1,270,000	35,160,000	38,071,000
Yekun	2,955,00	4,256,666	2,986,666	1,270,000	1,270,000	35,160,000	38,071,000
Ünye Kazası							

⁸ Pûm/Bûm kelimesi Farsça "yer, yurt, toprak" anlamına gelmektedir. Metinde vav harfi ile yazılmış olan Buhak kelimesi ise Türkçe "gerdan" anlamındadır. Arapçada da bulunan Buhak kelimesi "erkek kurt" anlamına gelmektedir ancak vavsız yazılmaktadır (Devellioğlu, 1999: 113-114).

⁹ Ordu yurdu.

Mısır	1,200,000	183,200	1,380,000	45,200	435,000	7,500,000	8,700,000
Fasulye	0	-	-	-	5,000	1,100,000	1,200,000
Arpa	200,000	-	-	-	3,500	30,000	120,000
Buğday	90,000	-	-	-	2,500	45,000	125,000
Kenevir	80,000	-	-	-	500	30,000	34,000
r	4,000	-	-	-	300	21,000	21,000
Tütün	-	-	-	-	27,000	36,000	111,100
Fındık	75,000	-	-	-	2,500	450,000	450,000
Mahlut	-	183,200	1,380,000	45,200	452,000	9,170,000	10,666,800
Yekun	1,649,100						

Fatsa Kazası							
Mısır	1,150,000	440,110	5,932	324,378	311,000	718,000	8,230,000
Fasulye	120,000	-	-	-	2,400	1,100,000	1,220,000
Arpa	25,000	-	-	-	1,500	40,000	65,000
Buğday	35,000	-	-	-	1,250	22,000	57,000
Kenevir	5,000	-	-	-	1,400	95,000	100,000
Tütün	-	-	-	-	250	20,000	20,000
Fındık	-	-	-	-	3,550	850,000	750,000
Mahlut	25,000	-	-	-	3,228	35,000	22,000
Yekun	1,390,000	440,110	5,932	324,378	316,178	8,559,000	9,863,000

Vilayetin merkez ve ilçelerinde büyükbaş hayvancılık yaygın olup 1926 yılı itibariyle 796 binek, 1.501 yük ve 7 araba beygiri, 284 ester, 444 merkep, 15.938 koşum öküzü, 19.823 karasığır ineği, 4.748 baş düğe, 870 koşum mandası, 1.813 manda ineği, 400 malak, 90.998 koyun ve 10.259 baş keçi mevcuttur (TCDS, 1927: 579). Bugün Ordu ilinin ekonomik faaliyetleri arasında önemli sırada yer alan arıcılık ve balıkçılık hakkında salnâmede herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

2.2.4. Ormanlar ve Madenler

Salnâmeye göre 1926 yılında merkez kazada otuz beş orman mevcut olup toplam orman arazisi 14.870 hektardır. En sık görülen ağaçlar gürgen, kızılâğaç, köknar ve meşedir. Fatsa kazasında mevcut ormanların miktarı 3.000 hektar olup gürgen, meşe ve kızılâğaçlarından ibarettir. Kasabada bakır, simli kurşun ve manganez madenleri vardır. Ünye kazasında kırk dokuz orman mevcut olup 6.000 hektar gürgen, kestane, kızılâğaç, meşe ve köknar ağaçlarından oluşmaktadır. 1926 yılı orman arazisi Ordu vilayetinin toplam yüzölçümünün yaklaşık yüzde 4'ünü kaplamaktadır¹⁰.

Merkez kazanın çeşitli bölgelerinde simli kurşun, bakır, çinko, manganez madenleri bulunmaktadır. Fatsa ve Ünye kazalarında kurşun, manganez, bakır ve kömür madenleri bulunmaktadır. Vilayet dâhilinde mevcut madenlerin hiçbiri 1926 yılı itibariyle faaliyette değildir. (TCDS, 1927: 579).

¹⁰ Bugün yüzde 27 (<http://www.ogm.gov.tr/Lists/Orman%20varlmlz/AllItems.aspx>)

2.2.5. Yollar

1926 yılı itibariyle Ordu vilayetinde mevcut devlet yolu yalnızca Ardu–Mesudiye arasındaki 120 kilometrelik şosedir. Özel yollar olan Ardu–Giresun–Ardu–Vona yolları ise tamamlanmak üzeredir. Ünye’den Niksar’a kadar olan özel yol tamamlanmış ve otomobillerin kullanımına uygun bir hale getirilmiştir¹¹. Bunlardan başka vilayetin 18 kilometre batısında, bilhassa fırtınalı havalarda sığınılan rıhtımı bulunmayan Vona limanı vardır.

2.2.6. Sanayi, Fabrikalar, Bankalar, Şirketler ve Gelirler

1925 yılında 4’ü fındık 1 bakır ve 1 çember fabrikası olmak üzere vilayette 6 fabrika mevcut iken 1926 yılı itibariyle Ordu vilayetinin toplam fabrika sayısı 5’e düşmüştür. Bunların 4’ü içfındık fabrikasıdır ve çember fabrikası kapanmıştır. Merkez vilayette motorlu fındık içi üreten bir fındık fabrikası bulunmaktadır. Motorlu saç bakır kap imal eden bir bakır fabrikasıyla Fatsa’da motorlu üç fındık fabrikası bulunmaktadır.

1926 yılında merkez vilayette Osmanlı Bankası ve Ziraat Bankası’nın birer şubesi ile Fatsa ve Ünye kazalarında Ziraat Bankası’nın birer şubesi vardır. Salnâmeden öğrenildiğine göre Ordu’da büyük şirketler yoktur. Birtakım ufak sermayelerle kurulmuş gayrî resmi şirketler bulunmaktadır.

Ordu vilayetinin genel gelirleri toplamı 616.439 lira, özel gelirleri toplamı 624.935 lira ve belediye gelirleri toplamı ise 118.761 liradır (TCDS, 1927: 579).

2.2.7. Sağlık

Salnâmede, 1926 yılı itibariyle vilayetin genel sağlık durumunun iyi olduğu kaydedilmektedir. Vilayetin bir kısmında bataklık mevcut olduğundan bu bölgelerde sıtmaya rastlandığı, bundan başka frengi, verem, romatizma gibi hastalıklar görüldüğü bilgisi yer almaktadır. 1926 yılında vilayette 20 yataklı özel bir hastane ile Ünye ve Fatsa kazaları merkezinde beşer yataklı birer tedavi evi bulunmaktadır. Bolaman nahiyesinin Sarmaşık köyünde ise suyu kükürtlü bir kaplıca mevcuttur (TCDS, 1927: 579).

2.2.8. Okullar, Cemiyetler ve Adli Olaylar

1925 yılında vilayette 3 anaokulu, 73 erkek, 6 kız ilkokulu, 1 ortaokul, 1 lise, 1 kız muallim mektebi olmak üzere 85 okul mevcutken 1926 yılında okul sayısı 73’e düşmüştür. Erkek ilkokulu sayısı 75’ten 62’ye düşerken diğer okulların sayısında herhangi bir azalma ya da artış söz konusu olmamıştır. Okul sayısında düşüş yaşanırken öğrenci sayısında artış görülmüş, 1925 yılında 4088 olan öğrenci sayısı 1926 yılında 4.451’e yükselmiştir.

Vilayette Türk Ocağı’nın 3, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın 6, Tayyare Cemiyeti’nin 3, Hilal-i Ahmer Cemiyeti¹²,nin 3, Himaye-i Etfal Cemiyeti¹³,nin 1, Muallimler Birliği’nin 1 şubesi ile İdman Yurdu’nun 2 şubesi bulunmaktadır.

1926 yılında adli olaylarda bir düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. 1925 yılı içinde 471 yaralama olayı kaydedilmişken 1926 yılı içinde vilayetin tamamında 146 yaralama olayı yaşanmıştır. (TCDS, 1927: 580).

---

¹¹ Bugün devlet yolu 325 km., il yolu ise 400 km.dir.

¹² Kızılay.

¹³ Çocuk Esirgeme Kurumu.

2.2.9. Gazeteler

Salnâmeye göre 1926 yılında Ordu vilayetinde mevcut tek gazete *Hâdim-i Cumhuriyet* gazetesidir. Gazete 23 Ağustos 1926'da yayımına başlamıştır. Haftada bir defa yayınlanan gazetenin imtiyaz sahibi Nazif Hilatun, sorumlu müdürü Ali Şükrü, başyazarı İsmail Hakkı Bey'dir. Gazete, Türk Ocağı matbaasında basılmaktadır.

2.2.10. Mülki amirler

1926 yılı içinde Ordu merkez kaza ile Ünye ve Fatsa kazalarında görev yapmış memurların isimleri ve görev alanları şöyledir (TCDS, 1927: 581).

Tablo 4- 1926 Yılı Ünye ve Fatsa Kazası Memurları ve Görev Alanları

Ünye Kazası	
Memuriyet İsmi	
Kaymakam	İbrahim Mesud Bey
Mal müdürü	Tahsin Bey
Mahkeme reisi	Mustafa Vasfi Bey
Mahkeme savcısı	Hasan Sabri Bey
Mahkeme azası	Saib Bey
Mahkeme azası	Tahir Bey
Mahkeme aza mülazımı	Osman Nuri Bey
Sorgu hakimi	Rahmi Bey
Sorgu hakimi	Şemseddin Bey
Fatsa Kazası	
Memuriyet İsmi	
Kaymakam	Safvet Bey
Mal müdürü	Ali Rıza Bey
Mahkeme reisi	Ali Bey
Mahkeme savcısı	Fahri Bey
Mahkeme azası	Ömer Lütfü Bey
Mahkeme azası	Celalettin Bey
Sorgu hakimi	Cemal Bey
Posta telgraf müdürü	Ali Güneş Bey

Tablo 5- 1926 Yılı Ordu Merkez Kaza Memurları ve Görev Alanları

Ordu Vilayeti

Memuriyet	İsmi
Vali	Mehmed Rıfat Bey
Defterdar	Feyzi Bey
Tahrirat müdürü	İbrahim Fehmi Bey
Müftü	Ali Sabri Efendi
Ağır ceza mahkemesi reisi	Sadık Bey
Sacı	Murad Hulusi Bey
Savcı muavini	Ali Rıza Bey
Hukuk mahkemesi reisi	Hadi Bey
Hukuk mahkemesi azası	Hüseyin Avni Bey

Hukuk mahkemesi azası	Eşref Bey
Hukuk mahkemesi azası	Yusuf Bahri Bey
Hukuk mahkemesi azası	Yunus Vehbi Bey
Hukuk mahkemesi mülazımı	Cemal Bey
Hukuk mahkemesi mülazımı	Safvet Bey
Hukuk mahkemesi mülazımı	Abduh Vehbi Bey
Hukuk mahkemesi hakimi	Ahmed Hamdi Bey
Aytacı nahiyesi sulh hâkimi	Ömer Avni Bey
Haymana nahiyesi sulh hâkimi	İsmail Hakkı Bey
Jandarma kumandanı binbaşı	Mustafa Zihni Bey
Maarif müdürü	Vehbi Bey
Özel muhasebe müdürü	Süleyman Bey
Tapu müdürü	Ali Said Bey
Nüfus müdürü	Mahmud Rasuhi B.
Posta telgraf müdürü	Temel Bey
İskân müdürü	Rüşdü Necdet Bey
Varidat yazıcısı	Ömer Lütfü Bey
Vilayet muhasebe yazıcısı	Nazif Bey
Başmühendis	Nuri Bey
Baytar müdürü	Mazlum Bey
Ziraat fen memuru	Mazhar Bey
Belediye reisi	Yusuf Sırrı Bey

2.3. 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi'nde Ordu

1928 yılında yayınlanan salnâmede 1925 ve 1926 yılı salnâmelerinde olduğu gibi Ordu'ya sınır vilayetlerden bahsedildikten sonra vilayetin yüzölçümü, kazaları ve köylerine dair bilgiye yer verilmiştir. Buna göre Ordu vilayeti, merkez vilayet olan Ordu'nun Bucak kazasıyla Ünye ve Fatsa kazalarından müteşekkildir. Merkez vilayetin Ulubey, Hapsamana, Perşembe, Bolaman, Aybastı adlı beş nahiyesi ve 236 köyü vardır. Ünye kazası Karakuş (Yazlık Plaki) nahiyesi ile 111 köy ve Fatsa kazası Kumru nahiyesi ile 78 köye sahiptir (TCDS, 1928: 482).

2.3.1. Ziraat ve Hayvancılık

Vilayetin tamamı 7184 kilometre kare olup 1927 yılı itibariyle 1.270.000 dönümü zirai, 2.986.666 dönümü zirai olmayan arazidir. Buna göre vilayetin zirai arazisi toplam arazinin altıda biri kadardır. Zirai olmayan arazinin tamamı dağlık ve taşlıktır. Bataklık arazi 1927 yılında tümüyle temizlenmiştir. 1925 yılında zirai arazi toplam arazinin onda biri iken 1927'de tarım arazisi önemli oranda artırılmıştır.

1927 yılı itibariyle vilayetin başlıca tarım ürünleri fındıktan sonra sırasıyla mısır, limon, portakal, mandalina, fasulye-bakla, arpa ve buğdaydır. Vilayette tarım ürünlerine göre zirai alan dağılımı ve elde edilen mahsulat miktarları şöyledir (TCDS, 1928: 483).

Tablo 6- Ordu Vilayetin Ürüne Göre Zirai Alan Dağılımı (dönüm)

Kaza	Buğday	Arpa	Mısır	Fasulye Bakla	Patates	Kenevir	Tütün	Üzüm Bağı	İncir Ağacı	Limon Portakal Mandalina	Arı kovanı
Merkez	8,000	12,000	972,000	18,000	3,400	2,500	300	0	0	250,000	7,000
Ünye	2,500	3,500	43,000	5,000	100	500	300	1,000	1,000	27,000	5,000
Fatsa	1,250	1,500	311,000	2,400	0	1,400	250	0	0	3,550	3,000
Yekün	11,750	17,000	1,718,000	25,400	3,500	4,400	850	1,000	1,000	55,550	10,000

Tablo 7- Ordu Vilayeti Mahsulat Miktarları (kilo)

Kaza	Buğday	Arpa	Mısır	Fasulye Bakla	Patates	Kenevir	Tütün	Üzüm	İncir	Limon Portakal Mandalina Adedi	Bal
Merkez	250,000	300,000	27,360,000	3,500,000	520,000	170,000	21,000	0	0	6,000,000	-
Ünye	125,000	120,000	8,700,000	1,200,000	34,000	27,000	20,000	0	0	111,000	-
Fatsa	57,000	65,000	230,000	1,220,000	0	100,000	20,000	0	0	85,000	-
Yekün	432,000	485,000	44,090,000	5,920,000	554,000	297,000	61,000	0	0	6,966,000	-

Vilayette mevcut hayvan, koyun ile hayvan mahsulatı miktarı ise şöyledir (TCDS, 1928: 483).

Tablo 8- Ordu Vilayetinde Hayvancılık ve Hayvan Ürünleri

Kaza	Bargır (baş)	Kısrak (baş)	Merkep (baş)	Katır (baş)	Deve (baş)	İnek (baş)	Öküz (baş)	Manda (baş)	Keçi (baş)	Süt kg	Yünapağı kg	Keçikalı kg
Merkez	3475	2675	674	736	0	25235	16502	4613	77517	0	0	0
Ünye	544	616	530	65	19	10171	11203	2139	19895	73700	9000	4000
Fatsa	585	473	156	150	0	10000	300	1300	13800	0	0	0
Yekün	4604	3764	1360	951	19	45506	28005	8052	11121	73700	9000	4000

2.3.2. Madenler

1926 yılında vilayette mevcut simli kurşun, bakır, çinko, manganez ve kömür madenleri tespit edilmişken mevcut madenlerin hiçbiri faaliyette değildir. 1927 yılında madencilik alanında bir hareketlenme yaşanmış, petrol vilayetin madenleri arasına girerken Ünye'de simli kurşun çıkarılmaya başlandığı görülmektedir. Salnâmede kayıtlı bilgilere göre 1927 yılı itibarıyla Fatsa Aşağı Tepe, Yukarı Tepe, Sazcılar, Osman Köy, Düğünlük, Merşahbükü köylerinde kükürt, simli kurşun, altın ve gümüş madenleri tespit edilmiş, işletme müracaatları alınmış ancak henüz işletmelere ruhsat ve ferman verilmemiştir.

Vilayette bulunan madenlerin türü, yeri ve sahiplerinin dağılımı şöyledir (TCDS, 1928: 484-485):

Tablo 10- Ordu Vilayetinde Bulunan Madenlerin Türü, Bölgeleri ve Sahipleri

Kaza	Madenler		Fermanlı Madenler			Sevk Olunan Madenler							Mülh azat	
						Miktarı		Kıymeti			Alman Vergi			
	Mevki	Cinsi	Mevki	Cinsi	Sahiple ri	To n	Kg	T o n	Gr .	Li ra	G r.	Lira		
Merk ez	Ulubey Nahiyesi nin Katır Köyü	Demir Mang anez	Ulubey Nahiyesi nin Katır Köyü	Demir Mang anez	Oğuzlu zade Ali Efendi	-	-	-	-	-	-	-	-	Araştır ma Belgesi almış
Merk ez	Perşembe Nahiyesi nin Beğli Köyü	Mang anez	Perşembe Nahiyesi nin Beğli Köyü	Mang anez	“	-	-	-	-	-	-	-	-	...
Ünye	Saraycık, Kuşdoğ an, Kurma, Karalı, Kuşçulu Şehrima n	Simli Kurşu n	-	Simli Kurşu n	Arapza de İbrahim Necib ve Şürekâs 1	-	375 0	-	-	-	2 5	41	-	Araştır ma belgesi almış
Ünye	Saraycık Karyesi	Bakır	-	Bakır	“	-	-	-	-	-	-	-	-	“
Ünye	Kuşçulu Karyesi	Mang anez	-	Mang anez	“	-	-	-	-	-	-	-	-	“
Ünye	Şehrima n Karyesi	Demir	-	Demir	“	-	-	-	-	-	-	-	-	“
Ünye	Kula Göle evi karyeleri Kargın Nahiyele ri	Kömü r	-	Kömü r	“	-	-	-	-	-	-	-	-	Ruhsat Verilm emiş
	Tamiri ve Zurnulu	Petrol	-	Petrol	“	-	-	-	-	-	-	-	-	“

2.3.3. Ormanlar

1926 yılında 23.870 hektar olan orman arazisi 1927 yılında 164.097 hektara çıkarılarak önemli bir yükseliş kaydedilmiştir. 1926 yılı orman arazisi Ordu vilayetinin toplam yüzölçümünün yaklaşık yüzde 4'ünü kaplamaktayken 1927 yılında büyük bir artış yaşanarak bu oran yaklaşık yüzde 28'e ulaşmıştır. Vilayette bulunan ormanların türü ve miktarı şöyledir (TCDS, 1928: 484-485):

Tablo 9- Ordu Vilayetinde Bulunan Orman Arazisi ve Ağaç Türleri

Kaza	Alan/ hektar											Kereste ve odun		
		Ak Çam	Kara Çam	Kızıl Çam	Ardıç	Meşe	Kestane	Çınar	Kökna r Ladin	Kayın Gürgen	Kızıl Ağaç	Çalılık	Kereste	Mülhaza
Merkez	65000	0	3250	0	0	3250	6500	0	9750	22750	6500	13000	243534	Hasatname
Ünye	60000	0	9000	0	0	9000	0	0	0	36000	6000	0	5557531	ile
Fatsa	39097	0	0	0	0	3910	0	0	0	33232	1955	0	109	meccanen
Yekün	164097	0	12250	0	0	16160	6500	0	9750	91982	14455	13000	1224225	

2.3.4. Fabrikalar

1927 yılı itibariyle vilayetin fabrika sayısında da önemli bir artış yaşanmıştır. 1925 yılında 6, 1926 yılında 5 olan fabrika sayısı 1927 yılında 17'ye çıkmıştır ve tümü içfindik fabrikasıdır.

Tablo 11- Ordu Vilayetinde Bulunan Fabrikaların Sahipleri, Kuruluş Yılları ve Üretim Miktarları

Fabrika, değirmen					
Fabrika sahipleri	Uyruğu	Kuruluş tarihi	Makine cinsi	Kuvvet/ beygir	Senelik üretim/kg
Fürtünzade Tahsin B.	Türk	1921	İngiliz	Beş	Bir günde 5 bin okka kabuklu fındığı içe tahvil eder.
Osman Ağazade Mahmud Efendi	“	1924	“	Beş	“
Çuvalzade Mahmut Ali Efendi	“	1926	“	Beş	“
Çurunzade(?) İsa Bey	“	1923	“	Sekiz	“
Osman Ağazade Hüseyin Cemal Ef.	“	1926	“	Beş	“
Hekimzade Mustafa Efendi	“	1927	“	Alt	“
Kadimzade İhsan Efendi	“	1925	“	Beş	“
Hacı Mehmedzade Ahmed Cemal Ef.	“	1925	“	Beş	“
Anrısyan Dikran Ef.	“	1925	Alman	Üç buçuk	“
Gözükanlızade Salim Efendi	“	1925	Alman	Sekiz	“
Memişzade Mehmed Efendi	“	1926	İngiliz	Sekiz	“
Kargioğlu Hızır Efendi	“	1927	“	Beş	“
Gözükanlızade Hacı Kazım Efendi	“	1927	“	Üç buçuk	“
Fürtünzade Mehmed Bey	“	1927	“	Beş	“
Topalzade Ali ve Bursalızade Hayri B.	“	1925	(?)	On iki	“
Hacı İbrahimzade Biraderler	“	1925	İngiliz	Seki	“
Hacı Alizade Mahmut Topalzade İsmail B.	“	1925	“	Beş	“

2.3.5. Bankalar

1927 yılı itibariyle Ordu'da mevcut bankalar ve sermayeleri şöyledir (TCDS, 1928: 490):

Tablo 12- Ordu Vilayetinde Bulunan Bankalar ve Sermayeleri

Bankalar/ Buldukları yerler	Merkezi	Genel sermayeleri		Kuruluş Tarihi
		Miktar/Lira	Birimi	
Ordu merkez kazası Ziraat Bankası	Ankara	150000	Türk Lirası	1305
Ünye kazası Ziraat Bankası	Ankara	38717	“	1304
Fatsa kazası Ziraat Bankası	Samsun	32000	“	1305

2.3.6. Yollar

1927 yılı itibariyle Ordu'da mevcut yolların uzunluğu ve genel durumları ise aşağıdaki tabloda verilmiştir (TCDS, 1928: 490):

Tablo 13- Ordu Vilayetinde Bulunan Yolların Uzunluğu ve Durumu

Yollar	Yolların uzunluğu	Şoseler			Yeni inşa olunmakta
		Sağlam kısmı	Muhtac-ı tamir kısmı		
			Tamir olunmakta	Tamire başlanmamış	
Başlangıç-Bitiş	Kilometre	Kilometre	Kilometre	Kilometre	Kilometre
Ordu-Giresun	22+500	16+500	6+000		
Ordu- Mesudiye	79+000	11+000		68+000	
Ordu- Perşembe	14+500	11+000	3+500		
Fatsa-Reşadiye	65+000	8+000		31+000	26+000
Ünye-Niksar	85+000	30+000		55+000	
Ünye -Cüri	8+000				8+000
Yekûn	274+000	76+500	9+500	154+000	34+000

2.3.7. Genel, Özel ve Belediye Gelirleri

Ordu vilayetinin 1927 yılı itibariyle genel geliri 498.583 lira, özel gelirleri ise 433.868 liradır. Merkez kazanın belediyesine ait gelir miktarı 71.015 lira, Ünye kazası belediyesinin gelir miktarı 17.000 lira, Fatsa kazası belediyesinin gelir miktarı 8.300 lira, merkez vilayete bağlı Aybastı nahiyesi belediyesinin gelir miktarı 1.000 lira, merkez vilayete bağlı Hapsimane nahiyesi belediyesinin gelir miktarı 400 lira ve merkez vilayette bağlı Perşembe nahiyesi belediyesinin gelir miktarı 1800 liradır (TCDS, 1928: 490).

2.3.8. Nüfus

1925 yılında nüfus 201.266 iken 1926 yılında 206.733'e yükselmiş, 1927 yılında vilayetin toplam nüfusu yeniden düşerek 201.302'ye inmiştir. 1926 yılında vilayette toplam doğum sayısı 6.628 iken 1927 yılında bu sayı 2872'ye, 1926'da ölüm sayısı 5839 iken 1927'de 2032'ye, 1926'da nikah sayısı 2558 iken 1927'de 1478'e ve 1926'da boşanma sayısı 144 iken 1927 yılında 88'e düşmüştür. Ordu vilayetinin 1927 yılı kadın-erkek nüfusu, doğum-ölüm ve nikah-boşanma sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir (TCDS, 1928: 491).

Tablo 14- Ordu Vilayeti 1927 Yılı Genel Nüfus, Doğum, Ölüm, Nikah ve Boşanma Sayıları

	Boşanma	Nikâh			Ölüm			Doğum			Toplam Nüfus		
		K	E	T	K	E	T	K	E	T	K	E	T
Merkez	40	149	614	763	468	649	1117	735	746	1481	61634	51370	113004
Ünye	24	64	435	499	153	249	402	485	466	951	28031	22380	50411
Fatsa	24	38	178	216	335	513	513	224	216	44	20813	17074	37887
Toplam	88	251	1228	1478	956	1076	2032	1444	1428	2872	110478	90824	201302

2.3.9. Okullar ve Cemiyetler

Ordu vilayetinde 1925 yılında toplam öğrenci sayısı 4088, 1926 yılında 4.451 iken 1927 yılında büyük bir artış yaşanarak öğrenci sayısı 50.913'e yükselmiştir. Salnâmeye göre 1927 yılında vilayette 97 öğrencili bir orta mektep, 49.299 öğrencili ilk erkek ve kız okulları ve ayrıca 1517 öğrencili 25 ilk erkek ve kız okulu bulunmaktadır.

1927 yılı itibariyle vilayette Cumhuriyet Halk Fırkası, Türk Ocağı, Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Tayyare Cemiyeti, Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Muallimler Birliği vardır. Ünye ve Fatsa kazalarında ise Cumhuriyet Halk Fırkası, Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Türk Ocağı ve Tayyare Cemiyeti şubeleri bulunmaktadır (TCDS, 1928: 492).

2.3.10. Gazeteler

1928 yılı salnâmesine göre 1927 yılında Ordu vilayetinde mevcut üç gazete bulunmaktadır. En eski gazete 10 Eylül 1925'te yayınına başlanmış olan haftalık *Tekamül* gazetesidir. Sahibi Mustafa Talat Bey, başyazarı İbrahim Mensi (?) Bey, sorumlu müdürü İsa Cordan Bey'dir. 23 Ağustos 1926'da yayınına başlanmış olan haftalık *Hâdim-i Cumhuriyet* gazetesinin imtiyaz sahibi ve başyazarı Mehmet Şükrü Bey, sorumlu müdürü

ise Mehmet Tevfik Bey'dir. Gazete Türk Ocağı matbaasında basılmaktadır. 20 Temmuz 1927'de yeni bir haftalık gazetenin yayına başlanmıştır. *Güzel Ordu* adlı gazetenin imtiyaz sahibi ve başyazarı Mehmet Bilal Bey, sorumlu müdürü ise Tevfik Bey'dir (TCDS, 1928: 492).

SONUÇ

1920 yılına kadar kaza merkezi olarak Trabzon'a bağlı kalmış olan Ordu, 1920 yılında müstakil sancak, 1923 yılında ise bağımsız vilayet statüsüne ulaşmıştır. Ordu vilayeti hakkında Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminin devlet salnâmelerinde de ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yapı hakkında tafsilatlı bilgilere ulaşmak mümkün olabilmıştır. Devlet salnâmelerinde yer alan bilgiler, belli bir sıralamaya göre sunulmuştur. Buna göre sırasıyla vilayetin yüzölçümü, il sınırları, kaza ve köyleri, nüfusu, tarım ürünleri, hayvancılık, ithalat ve ihracat, fabrikalar ve şirketler, ormanlar, madenler, adli suçlar, okullar, cemiyetler, mülki amirler, genel ve özel ve belediye gelirleri, sağlık durumu, hastaneler ve yayınlanmakta olan gazeteler hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. 1926 yılı salnâmesinde ise 1925 ve 1927 yılı salnâmelerinden farklı olarak Ordu'nun tarihi geçmişine önemli bir bölüm ayrılmıştır.

Devlet salnâmelerinde Ordu vilayetinin 1925, 1926 ve 1927 yıllarına ilişkin olarak sunulan bilgiler analiz edildiğinde, ekonomisi tarıma, bilhassa da fındık tarımına dayalı olan vilayetin cumhuriyetin henüz erken tarihlerinde belli bir gelişim ivmesi yakalamış olduğu ve bilhassa 1927 yılında çeşitli alanlarda aşama kaydedildiği görülmektedir. 1925 yılında Ordu vilayetinin ekilip biçilen arazisi toplam yüzölçümünün onda birini teşkil ederken bu oran toplam arazinin altıda biri oranına yükselmiştir. Bugün Ordu ilinin ekonomik faaliyetleri arasında önemli sırada yer alan balıkçılık hakkında ise 1925, 1926 ve 1927 yıllarına dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

1926 yılında 23.870 hektar olan orman arazisi 1927 yılında 164.097 hektara çıkarılarak bu alanda da önemli bir yükseliş kaydedilmiştir. Hızlı bir gelişmenin gözlemlendiği bir başka alan ise Ordu vilayetinin sanayi kuruluşlarıdır. Küçük ölçekli ve az sayıda işçi çalıştırılan fabrika sayısı 1925 yılında 6, 1926 yılında 5 iken 1927 yılında 17'ye çıkmıştır. Bu fabrikaların tümü içfındık fabrikasıdır. 1926 yılında vilayette mevcut madenlerin hiçbiri faaliyette değil iken 1927 yılında madencilik alanında bir hareketlenme yaşanarak Ünye'de simli kurşun çıkarılmaya başlanmıştır.

Bir başka gelişme ise eğitim alanında yaşanmıştır. 1925 yılında vilayette 3 anaokulu, 73 erkek, 6 kız ilkokulu, 1 ortaokul, 1 lise, 1 kız muallim mektebi olmak üzere 85 okul mevcuttur. 1924-1925 öğretim yılında tüm Türkiye'de toplam anaokulu sayısı 80'dir (Derman ve Başal, 2010: 563-564). Bu anaokullarının büyük çoğunluğunun İstanbul vilayetinde olduğu ve 1925 yılında Türkiye'nin toplam vilayet sayısının 63 bulunduğu düşünüldüğünde Ordu'nun üç anaokuluna sahip olması önemli bir veridir. Öte yandan 1925 yılında tüm Türkiye'de toplam ilkokul sayısı 4.894, ortaokul sayısı 71, lise sayısı 23'tür (Koçer, 1974: 93) Türkiye'nin eğitim kurumlarının toplam sayısına bakıldığında Ordu vilayetinin erken cumhuriyet döneminde eğitim verilerinin kötü düzeyde olmadığı tespit edilebilir. Ordu vilayetinde 1925 yılında toplam öğrenci sayısı 4088, 1926 yılında toplam öğrenci sayısı 4.451 iken 1927 yılında eğitim alanında önemli bir gelişme yaşanarak toplam öğrenci sayısı 50.913'e yükselmiştir.

KAYNAKÇA

AYDIN, Bilgin: (2009). "Salnâme", İslam Ansiklopedisi, 36, Ankara: Türk Diyanet Vakfı.

BIJİŞKYAN, P. M: (1969). Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası (Tercüme: Hrand D. Andreasyan), İstanbul.

ÇEBİ, Sıtkı: (1973). Ordu Tarihi ve 50. Yılında Ordu Şehri, Ordu, Ordu Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.

ÇEBİ, Sıtkı: (2000). Ordu Şehri Hakkında Derlemeler ve Hatıralar, ORSEV.

ÇEBİ, Sıtkı: (2003). Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluşunda Salnamelerde Orud, Ordu Ticaret Odası.

DEMİR, Necati: (2005). Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı, Ankara.

DEMİR, Necati: (2007). "Ordu İlinin Eski Adı "Kotyora" ve Tarihi Alt Yapısı", Turkish Studies, 2, s. 180-181.

DERMAN, M. T. ve BAŞAL, H. A.: (2010, Bahar). "Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Niceliksel ve Niteliksel Gelişmeler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(11), s. 560-569.

DEVELLİOĞLU, Ferit: (1999). Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları.

DUMAN, Hasan: (2000). Osmanlı Salnâmeleri ve Nevsâlleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu, Ankara, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı.

DURMUŞ, İlhami: (2008). İskit İmparatorluğu'nun Yıkılış Nedenleri, Akademik Bakış, 2, 199-214.

KESKİN, Mustafa: (1996). "Selçuklular Zamanında Doğu Karadeniz'e Yönelik Türkmen Akinları ve Muhaceret", Giresun Tarihi Sempozyumu Bildiriler, s. 52-53.

KIRPIK, G.: (2009). "Doğu Roma imparatorluğu'nun Doğu Karadeniz Politikası", Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiriler, I, s. 95.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin: (1986). "Milli Destanlarımızdan Dede Korkut Oğuznameleri'nin Tarih Belgesi Bakımından Değerleri", Belleten, L(198), s. 915-928.

KOÇER, Hasan Ali: (1974). Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923), Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.

KSENOPHON: (1944). Anabasis (Çev. Hayrullah Örs), İstanbul, Maarif Matbaası.

MEMİŞ, Ekrem: (1990). "MÖ 2. Binyılda Hitit-Gaşka Münasebetleri", Uluslararası Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi, Samsun.

ORTAYLI, İlber: (2000). "19. Yüzyılda Trabzon Vilayeti ve Giresun Üzerine Gözlemler", Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I, Turhan Kitabevi, Ankara.

ÖGEL, Bahaeddin: (2000). Türk Kültür Tarihine Giriş, C. I, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

ÖZGÜL, Oktay: (2011). "Eskiçağ'da Narman Havzası", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7, s. 98-99.

PEHLİVAN, Mahmut: (1991). Kaşgaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi, Erzurum.

PİYADEOĞLU, C: (2009). “Büyük Selçukluların Doğu Karadeniz Bölgesinde Faaliyetleri”, Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008-1, Ankara, Giresun Belediyesi Yayınları.

TARHAN, Taner: (1983). Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler. Araştırma Sonuçları Toplantı Bildirileri, I, s. 109-120.

TELLİOĞLU, İbrahim: (1998). “Vital Cuiet’e Göre Karadeniz Bölgesi’nin Nüfusu”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3, s. 95.

TELLİOĞLU, İbrahim: (2005, Bahar). “Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler”, Karadeniz Araştırmaları Dergisi, 5, s. 1-10.

TELLİOĞLU, İbrahim: (2007, Bahar). “Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme”, Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, 2, s. 655-664.

TEZCAN, Mehmet: (2007). “Pontos Krallığı (MÖ III-MS IV. Yüzyıl)”, Pontus Sorunu, Trabzon, Serander Yayınları.

TURAN, Osman: (1993). Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

TÜİK İstatistiklerle Türkiye: (2015). Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi 1925-1926: (1926). İstanbul, Matbaa-i Âmire.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi 1926-1927: (1927). İstanbul, Matbaa-i Âmire.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnâmesi 1927-1928: (1928). Ankara, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi.

UMAR, Bilge: (1993). Türkiye’deki Tarihsel Adlar, İstanbul.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin: (1985). Ordu Kazası Sosyal Tarihi, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin: (2000). Ordu Tarihinden İzler, Ordulular Grubu Yayınları, İstanbul.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin: (2007). “Ordu”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 33, s. 367-370.

YÜKSEL, Ayhan: (2004). “Doğu Karadeniz’de Rum Yerleşmesinin Niteliği”, Osmanlı Araştırmaları, XXIV, s. 366.